

Szent László a Szeret mentén*

Moldva: úgy érezzük már, másik világ. Aki lelkében a közös hazának tekinti a Kárpát-medencét, és nem a keleti szélén él, úgy érzi, világom a hegyekig ér. Országok vannak azon túl? Csak szellemi valóságot jelent. Békás, Gyimes, Ojtoz: a világ vége. Akik túlfelől élnek, egy másik világ lakói. Napkelet népe, a nap házának jobbágyai, az ősök képviselői.

Moldva az ős- és óhazák mentén van. Onnét be az Altájig egy a világ. Mi itt úgy érezzük, az a mesék világa, ahol az aranyidők nyomaira bukkanhatunk. A „hol volt, hol nem volt” világ, mert a múlt világa, amely felidézhető és elfeledett. Mi oda már kiutaznánk, és nem „bé” – ahogy a gyimesiek mondják –, mint a fészkeből kiröppent madár, akinek már saját fészke az otthona, s nem szüleié.

De az élet természetes rendje nem szakította volna el a csángókat tőlünk. A tatár kezdte, török folytatta, román végezte be a csonkolást. Csonkjaink a csángók. Katolikusok, és jórésük még magyar. Sokszor e kettőért váltak évszázadokon át áldozattá! Sorsukat elfogadták és élték, ők krisztusi nép, ők Szent László népe:

„Ők is részt vettek Szent László királlyal a pogányok elleni harcban, s lovaik csengőket, kolompokat viselven, László király meglepetve kérdezte: miféle csángatók azok? Innen volna a csángó név.”

Azok a kis lovacsák aranyszőrűvé válnak, aranypatkón járnak, szőrükről csengető aranycsengettyűk csüngnek le, ha eljön a harc ideje!¹ A magyarság áldozati bányái. Szent László keresztfitái. Amit látnak a világban, amit tudnak a világról, amit el kell szenvedniük, ezzé avatja őket. Nem Isten háta mögött élnek, hanem, sajnos, a miénk mögött.

A „csángó” szó írott emlékeinkben csak a 18. század végéről került elő. Régibb-e? Pontos

név-e? Ne szakemberként ízelgessük e szó bokrának gyümölcseit²:

Elmaradt, visszamaradt állapotot mutat a „canga”: bányáitól elválasztott fejősjuh; „cangora”: szilánk, kis darab; „csángó”: pálinka tisztításakor az üst fenekén maradt rész; „csanyiga”: satnya, gyenge; „csonk”: csapat, csoport.

A rendestől, az egészszől eltérő állapotot jelent a „cangó”: züllött nő; „cankó”: rossz, savanyú bor; „csángó”: csavargó; „csangota”: faág, gally. A rendestől, az egészszől eltérő lehetőséget rejt magában a „csengettyű”: kisebb rézharang (hangadás!); „csengető”: nagyobb vaskolomp (hangadás!); „csanak”: fából faragott vízmerítő eszköz (merítés az egészszől).

A rendestől eltérő, az egészszől kivezető cselekvést jelöl a „csángat”: lármásan, nem ütemesen harangoz; „cankál”: csatangol; „cankózik”: vándorol, költözködik.

Kiérezhető, hogy a „csángó” szó a mi szemszögünkben nevezze meg a moldvaiakat! A tőlünk elkerülteket vagy a mi máshol élőinket jelöli. Az utolsó nagy bevándorlást elbeszélő pokolpataki hagyomány is erről tanúskodik:

„A magyaroknak, odabé ezeknek a csángóknak nem lenne csángó nevük, hanem a bukovinaiak a csángók. Én már hallottam többcör, hogy azok vótak a csángók, mert azoknak ilyen kocsijuk vót, s avval mentek, örökké kerülték az országot. S csengő vót a kocsijukon. S akkor így mindig mentek az országba. Akkor Bukovinába adtak nekik telepet, s ott telepedtek le, s azoknak mondták, hogy csángó. Ezeknek nem lenne csángó, mert ezek régi magyar telepések. Mikor Móduvába telepedtek a magyarok, akkor telepedtek ide es.”

Magyarfaluban is érezték, hogy a csángó világnak közepe a Kárpátoktól innét volt: a Bras-

¹ Ipolyi Arnold: *Magyar mythológia – Az ősi magyar hitvilág sorozat. Gondolat, Budapest, 1971. 212.*

² A tájszókát a *Tájszótár első kötetéből és Kriza János Vadrózsák című művéből* vettük.

sóban álló hatalmas jegenyefa ez, amelynek: „Egyik ága hajlik ki Magyarországra, Másod ága hajlik kincses Kolozsvárra, Harmad ága hajlik bé nagy Moldovába.”

Moldva az őshaza érzetét árasztja nekünk. Ki átment a hegyeken, visszatért a mindig ott élt őshöz. Arra a vidékre tért, ahol a besenyők *changarok*nak neveztek, ahol *kunok* tanyáztak, ahol a távoli mongolok „*chango*” szava erőst jelöl³, ahol – igaz, legtávolabb, de ott is tudva rólunk – *Dzsungária* fekszik. Csángálni: elvándorlást, menekülést jelentő műszó. Úgy természetes, amint gyümölcsfán az oltógally. A „*kun*” a természetes vándorló, a nomád, akinek ez az élete rendje. Így tartozik össze csángó és kun. Egy lét két irányból nézve és megnevezve. Így van Moldvában magyarság.

Lassan forgassuk az idő kerekét! Hogyan fogy el az a világ, amelyben Szent László és a kun megvívna egymással, de folyton-folyvást fogyván fogy a küzdelemhez kellő tér. Vezérfonalul Mikecs László Csángók című művét használjuk, melyre felfűzzük a nép őrizte hagyományt:

A keletről előretörő népek előtt Róma a Dunától délre, délnyugatra hátrált. Egykori területeit a napkeleti őshazával együtt a hunok szervezték birodalomná. Atilla ősatya volta még ma is él a csángók szívében:

„Maradékok, de la, huny. Mi elmaradt maradékok vagyunk din Át illa, odrin Ázsia. Onnét valók mi, maradékok!” – mondotta egy öreg bácsi Pusztinán, szavait már románnal vegyítve.

„Atilla Kisásziéből jött. És ment Roma felé, mert ő Istennek Ostora vót. Mikor kicsi gyermek vót, szóval z’isten megszólalt neki: – Atilla, hadd el a johokat! Mától erre király lecc! – Hoj legyek király? Há’ nincsen semmi ruházatom, királyi ruházatom. S aszonta (- az Isten): – Lépj harmincat visszafelé jobbra, és emeld meg a kősziklát, met ottan lesz a ruházat. S akkor ő megemelte a kősziklát, beszélgetett az Istenel és ottan kivette a ruházatot. Királyi ruházat, korona és mindenféle. És akkor aszondja az Isten: – Most lépj

jobbra! Eléfelé, onnét visszafelé, jobbra – mondja – ottan meg fogod kapni⁴ a táskát a pénzzel, hogy megvegye mind a rabokat, me’ akkortájba’ úgy vették meg a katonákat, hogy tizenhatalcat vegyen tizenhatalc esztendőst, tizenhatalcat kell tizenkilenc esztendőst. S akkor vegyen nekik lovakat, s evvel fog menni verekedni⁵. S akkor ő megszólalt, hogy én most a kardot (- szeretném). Mikor megmondta, (- azt mondta az Isten), hogy lépjen ahonnét jobbra vót, onnét még lépjen tizenöt lépést, és meg fogja látni, met a kard fel fog emelkedni (- a földből). Úgy es történt, hogy megkapta a kardot. Aszonta, hogy ő menjen még harminc lépésnél jobban, és ottan meg fogja látni a lovat. S a lovat úgy híjják: Dutyipán⁶, a vót a lova. Tüzekeken-vizeken köröszül vitte a ló, úgy ment a háború idején. S ő országból országba vágott, öltek, csináltak, met ő Isten Ostora vót. S akkor addig kellett menjen, Romáig. Mikor Romába bément, szóval a Roma kapujánál akkor este érték oda. S akkor odaértek este, és akkor megverték a kaput, nyiccsák ki! S aszonták, hogy csak regvel. Ijjelre nem csapják be⁷ (- őket). Ők étlenyek vótak. Hogy étlenyek vótak, alig várták, hogy egyenek. S akkor aszonta Átilla, hogy most esznek. Reggelire, hogy bémennék oda. Igen, de jött a szencséges pápa, ment Roma kapujához, a szencséges pápa palotájából procseszuijával⁸ felkészítvel. Mentek a kapuhoz, hogy nyiccsák ki, hogy Átillát há’ hogy szépen befogadják, s akkor megengesztelődik, hogy nem csinál olyan rontást, mint más országokba’ csinált. S akkor Szent Antal megjelent a szencséges pápának az elejibe: – Merre meen, szentatyám? – Mejek Atillát befogadni! – Aszonta: – Nem maga kell menjen, én kell menjek, Szent Antal. Én kell menjek. – Mikor odament, a kapukat kinyitották, Roma kapuját. Akkor fölemelte a kezit: – Atilla, vissza! Vissza! – S akkor ő leszállt a ló hátáról és fejét hajtott Szent Antalnak. S akkor a z’emberei megharagudtak: – Minek? Mét? – Hogy vizeken köröszül mentek, tüzekeken, s mindin, s egy embernek, egy papnak fejét hajtott? Minek? –

³ Petheő Dénes: *Moldvai vándorlásaim – Vasárnapi Újság, 1864. 79. szám.*

⁴ találni

⁵ harcolni

⁶ A „Dutyipán” névben lehetséges, hogy Nagy Sándor lovának neve rejlik, a *Buchephalus*?

⁷ eresztik be

⁸ körmeneti kíséretével

S akkor úgy akarták összevagdalni. S aszonta: – Nem, ne sércsetek, met eddig volt nekem megjelentvel. Addig kell menjek, meddig egy kéz felemelkedik, így, hogy fel volt emelve. S akkor kérdezték azok a pogányok: – Innen mi' csinálunk? Mi' csinálunk? – mondták a katonái. – Menjünk vissza, s menjünk Magyarországnál, s aztánd onnét vehettek leányokat, onnadj, eddig volt verekedni. Immánt szabadok vattok, ha akartok jönni, jöttök, s ha nem, hát megmaradtok, hol akartok. De én kell menjek, vissza kell menjek oda Kisásziába. – Sz' ez a története volt Atillának. S aztánd onnét jöttek a katonák, hogy melyikek akartak. Jöttek vissza lovakkal, s raboltak, Magyarországról leányokat vettek el a katonák, hogy onnat jobban megtalálta a nyelvük, megtalálta Kisásziából Magyarországnak a nyelvihez. S akkor onnét választottak leányokat. Egy fejérnépnek elvették a leányát. Leánya után ment a testvére, legénytestvére, hogy nem akarta hagyni, hogy elvigyék. S akkor elrabolták őt es. Az a fejérnép, az asszon, a z'annyik a fiának s ejsze a leánynak, ő békéserte Búsig, így írja a történetet. S azért mondják Búsnak, Bohusnak: – Mit búsulsz te asszony? – Leányomat s fiamat. – Ez a története Bohusnak.”⁹... Bákó városa pedig a monda folytatásában Atilla bakójáról kapja a nevét.

A nép helynévadási mondái történeti hitvallások. Még ha sokszor a szakértelmiségi számára nevetégesen naivnak is tűnik fel egy-egy eredetmagyarázat, benne mégis megmutatkozik a lényeg, hogy a közösségnek egy szentelő hős a halhatatlan énje.

Isten kardja mindig a földből nő ki. Rendelt, csak akinek termett, bírhatja baj nélkül. A kard kétélű. E világban, éjjel és nappal, keletre és nyugatra, északra és délre, uralomra s hatalomra jogosult a tulajdonosa. Ezért döbbenetes Atilla megalázkodása, hogy csak a világi Rómát hódoltatta, a pápát nem. Tudta a mitikus hős, hogy Krisztust hódoltatná. Ember az Istent? Szolga az Urát? Ez lehetetlen. Tudja, felért a csúcsra. Az ő küldetésének vége. Keleti vőlegénynépeivel háztűznézőben az Egyházhoz ért. Istentelen gazember volna, ha Rómát feldúlná. Atillának ez az

ábrahामी próbatétel. Ez az alapja annak, hogy a Turul-nemzetség tagjaiban majd keresztény szentté válják.

Szent Antal megjelenése csak az első pillanatban tűnik fel különösnek. Ha tudjuk, hogy az elbeszélő egy égi elhivatottságú személy, lészpedi Jánó Ilona, nem csodálkozhatunk azon, hogy Atilla napjának zenitjét egy Ikrek havi szent megjelenése nyilvánítja ki. Ráadásul egy olyan szent, aki a megváltás személyi ígérését tartja a karján.

Czelder Márton missziós református pap a múlt században néphagyomány alapján írta:

„Midőn ők (- a székelyek) Attilával bejöttek, itt állapodtak meg, s e helyet foglalták el egész a Kárpátokon túli, mostani Székelyföld véghatáráig. Ez tudniillik a mai Moldva s Besszarábia volt: az úgynevezett Etelköz, hol Attila legörömostebb mulatott, honnan indult a harcokra, s hol meg is halt. A székelyek e szerint a Kárpát két oldalán telepedtek meg, de később a mostani Moldvában levők az ellenségtől szorítva tömegestől a mai Székelyföldre mentek át, itt maguk közül csak egy kis töredéket határőrizni hagyván.”¹⁰

Ezért él „egy ősi hagyomány a Száraz-Szeretről. ... Galactól hét mérföldnyire a tekucs-galaci úton, Ivest s a konátyi erdő közt van egy futóhomokkal telehordott patak. ... A székely ember Galac felé jöve, ha ideér, kalapját leveszi, mert ő eddig tartja a székelyek határát.”

Következő lépés a történetben Árpád népének jövele keletről:

„Mikor a magyarok jöttek Magyarországra, akkor Csaba visszament, hogy hozza a többieket s ... itt hagyta a magyarokat, hogy székeljenek, mert ő hozza az ő csapatjait. S akkor ez az idegen nép ölni kezdte a magyarokat, a székelyeket, s akkor kiabáltak, hogy: – Vissza, Csaba, vissza, már ölnek meg! – Csaba annyira jött visszafelé a csapatjával, lóhátasan, hogy úgy repültek az égen s visszatértek, s megmentették a magyarokat. Az az út, ahol ők jöttek visszafelé, az az égen látszik, az az igyenes.”

Ki lehetett az idegen nép, akitől a Teremtő küldötte vitézek mentették meg őseinket? A bolgár? Levente és seregének áldozata lappang Csabáék

⁹ Bohus egy moldvai város.

¹⁰ Izgalmas kérdés, hogy a Partium környéki székelyek keletre települése a 11-13. század táján, valamint a hun birodalom szétesését követő hun utódok etelközi megmaradása miképp tagozódhatott az időben?

vitéségében? És összefügg-e az előbbi monda a következővel? Tán örökre kérdés marad.

A megmentettek töredéke, „Árpád tábora” tehát nem kelt át a nagy hegyeken, hallottuk Szabófalván Szászka Péter bácsitól:

„...Ide hogy történtek el, ezt hamarabb megmogyom én. Mondom meg: eljöttek a madzsarok ... sz jött-jött az Árpád tábora, leverték¹¹ e Dunán, sz hol Duna ömlik be a Fekete-tengerbe. Ott a bulgárokval voltak e verekedészt. A bulgárok elverték a magyarokat. Lebírták. Íme moszt, az Árpád sz az ő tábora eljött ott Prutnak, aszondja: Prut! Elnevezte Prutnak, sz ők mentek ki, hedre fel. Sz mi lett, mi nem, kiszakasztottak¹² a szeregből, sz le fogtak egyeneszt erre (- jönni). Jásztól erre. Így gyet¹³ elértek ott vaj, lett ez vaj tíz-tizenöt szekér, ... elértek a Szeretvízhez.”

„A Szeret nem ullian nagy. ... Vótak, amellikek átuljöttek, sz vótak, mellikek nem. Azok között, mellikek átuljöttek, vót egy leánka. Annak a leánkának vót szeretője, mind sak magyarok között. Szeretője elmaradt túl. Hogy jön mászsatával¹⁴. A leán ott Jugánnál várta, várta, hogy jöjjenek a mászikok isz. Béindultak azok a vízbe. Béjöttek, bé a vízbe.”

„Hogy történt vagy nem történt, e vízbe, hogy ... mélyebb lett lesz, elfogta víz, sz akkor ű leeszett, sz elfogta víz, sz elnyuvasztotta¹⁵. Akkor a leánka onnat elszirült¹⁶, uj nézte hogy mi van ott. Szíratna: – Szeretőm, szeretőm, szeretőm ... Szeret. Így csinálnak jelet. Sz akkor úgy mondzsák e víznek e Szeret.”¹⁷ „Mondják szokászból.” Vagyis régi szóhagyományképpen.

Így érkezett meg új földjére Szabófalva népének őse, a szeretőjét vesztett menyasszony. Erre rímel egy másik hagyomány, valószínűleg a Moldvából Gyimesbe származottak őrizték meg:

„Amikor Árpád átjött a Vereckei-szoroson, nagyapám beszélte, hogy itt valamilyen csapat-

ja lemaradt Csalhó környékin, s abból aztán itt maradt a csángóság, abból kezdett szaporodni.”

Szászka Péter bácsi következőképpen foglalta össze az idetelepedést. Nagyon fontosnak tartom elbeszélésében a „kijöttünk” szót, mert igekötőjében rejlik a keletről nyugatra történt vonulás. Az előbb említett leánka-történetet így zárja:

„Magyarok kijöttünk, eljöttünk, eljött az a leánka, azokból a magyarokból, látták, szereték itt a hegyeket – vót gazdag hegy júl, vút hal; mellikek vútak tágabb magyarok, nem vút hova menjenek, nem vútak kocsiik, elmaradtak ott a szílin, Szeret szílin. Mellikek vótak seppeskét erőszebbek, sz gazdaszkbak, azok eljöttek, sz elmentek által magukhoz¹⁸, sz elmaradtak Árdeálba. Sz mellikek vótak még jobb, gazdagabbak, elmentek, sz eljöttek Magyarországba.”

S ezen időket befejezzük a Czelder-féle hagyomány folytatásával:

„Midőn Álmos s Árpád a kúnokkal Attila földjét visszaszerezni indult s Galacnál a Dunán átjött, amiért a kiszálló helyet mai napig »Vád Ungur«-nak vagy »Magyarok révé«-nek nevezik, jöttek ide kunok is, kik az Oroszország felől jövő jász-kun¹⁹ törzzsel a Száraz-Szeretnél találkoztak, s a határőrző székelyek felszólítására, kik a földet jócskának mondták, egymás nyelvén értve, itt maradtak, s nevezték birodalmukat, mely a Fekete-tengerig nyílt, Cumanianak. Ezen jászok, kunok maradékai a csángó magyarok.” Ők is, fűzhetjük hozzá.

A magyar visszatérés után testvérnépeink, a besenyők és a kunok követték a nap útját. Különös érzés belegondolni, ha most is fennálló, saját képükre szabott világot, európai államot teremtettek volna Etelközben, ma itt mi, magyarok nem éreznénk bezárva magunkat, otthon lennénk tán a Donig! A besenyők Kabuksin-Jula törzsének szállásterülete a Szeret és a Prut vidékén volt népi eltűnésükig. A „Jula” szó gyulaként

¹¹ legyőzettek

¹² kiváloztak

¹³ hát

¹⁴ csatával, csapattal

¹⁵ megfulladt

¹⁶ elfordult

¹⁷ Szászka Péter mondái Gazda József itt idézett művében is olvashatók. Az ott megjelent szöveget felváltva idézem a Péter bácsit illető saját gyűjtés szövegével.

¹⁸ Gazda József erdélyi, háromszéki.

¹⁹ jász

maradt fenn, a „kabuksin” fahéjszínt jelent, szerintem valamilyen fakó színárnyalatot.²⁰

Mintha a magyar–besenyő/kun vetélkedés emlékét őrizné a következő eredetmonda:

„Miel annyi ezer esztendőel, hogy hát Osziba vót egy natykiráj, mejiknek vót két fiu gyereke. A haló szájával aszt mondotta, hogy az egyik maraggyon a kiráságban Asziában, napkeleten, és a másik fogja a kiráságát napnyugotra.

Azugyisvot. A küssebbik, vagy a nagyobbik, mejik vót, ejjött napnyugotra, magyar tereket elfokta²¹, Bukovinát elfokta és több arrafelé földet. Miután megtelepedett jól, meghelyhetődött a népségével s a népség meggazdagodott munkája után, a kiráság is gazdag vót akkor.

Aztán meglátta a testvére, hogy meggazdagodott nagyon, jó élettye van a népjinék. Akkor felkötötte az Aszia népet és erre napnyugatra jött. A testvérje háborút indított, hogy a vagyonyát elvigye.

A testvére a napnyugoti meggyőszte, megverte, visszaküldötte Asziába. Eés egy pár év után még átjött Asziából a testvérre háborúzni. Akkor már Bukovina tetejin ott ... esszecsaptak. Még meggyőszte háborúval. Lovát elvette, aranynergit elvette tőlle, kargyát elvette. Akkor má azt mondotta, hogy meikek akartok, maragya-tok itt Kárpátok alatt és meikek akartok átmenni Kárpátokon, má mentek magyar tereken át. Akkor ügyisvót.

A csángó nép, mondatódik »csahó-csángó« nép az ott maradt. Felhúzódott a forrásos helyekre, hol vizek vótak. Folt a víz a hegyekből, és lakásokat csináltak, ojanokat, mijent tuttak abba a világba! Erdőbe, me' nem vót szántóföd, csak

erdő pusztaság vót ottan. Azután megszaporo-dott a világ. Szántófödöt foktak csinálni a munkás emberek. Erdőt levágták és gabonát foktak vetétni...”

Turul nemzetségi királyaink idejében nem voltak az álladalmaknak mai értelemben vett határai. Természetes módon, ameddig az uralkodó hatalma hatott, ott volt a határ. Nem volt azonos a gyeplívonalal! Például a hol itt, hol ott felbukkanó titokzatos száraz-szereti határra gondoljunk:

„Százkúton megállították vót, a magyarok a Száraz-Szeret széjin, ott megvan a kő most es. Nagy mágurakő. S írja hejzá: magyar határ. S a magyar határ ott vót!...”

A középkorban a Magyar Királyság és Moldva, de vegyük ide a Szörényi bánaságot is, egy világot alkotott. Az áldott, termékeny földű Moldvában – a ki tudja, hány rétegű alapnépesség mellett - természetes kirajzás révén és katonai feladatok miatt is települtek meg a csángók. Mikecs László fogalmazta: „A Kárpátoknak ez a népi és katonai birtoklása azt jelentette, hogy a középkorban a Dunáig és a Dnyeszterig a magyar volt az úr!”

„Sz eszt kell tudnivaló, ezek a magyarok itt régi emberek. Met ahol a jobb helek itt, mind itt magyarok vannak. Szeret martja, Moldova martja, itt elé Jászárnál²², Kotnárnál, hol legtöbb a szülű. Ott mind magyarok voltak, mind magyarok.” Őrnép volt a csángó, veszedelemjelző. A legújabb kutatások eredménye is az, hogy Erdélyből történt „berajzás” eredménye sok csángó falu.

* *Részlet a szerző Szent László Magyarországnak édes oltalma című kötetéből (Kairosz Kiadó, Budapest, 2017)*

²⁰ *Magyarrá lett keleti népek. Szerkesztette: Szombathy Viktor és László Gyula. Panoráma, 1988.*

²¹ *elfoglalta*

²² *Jászvásárnál*